

NORLIT 2011

Conference on literature and politics

ROSKILDE, AUGUST 4.-6. 2011

ISBN: 978-87-7349-818-7

Papers published in relation to the NORLIT 2011 conference are made available under the CC license [by-nc-nd]. Find the terms of use at <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/dk/legalcode>.

Papers, som er offentliggjort i forbindelse med NORLIT 2011 konferencen stilles til rådighed under CC-licens[by-nc-nd]. Læs mere på <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>, hvis du vil vide, hvordan du må gøre brug af de registrerede papers.

Accessible online: <http://ruconf.ruc.dk/index.php/norlit/norlit2011/schedConf/presentations>

„År 1976: Att göra upp...“

Mottagande av Henrik Tikkanens *Brändövägen 8 Brändö. Tel. 35* i Sverige

Jan DLASK

Anm: Artikeln har skrivits av icke-nativ och inte än språkgranskats av nativ – BEKLAGAR!

Mångsysslaren Henrik Tikkanen (1924 – 1984), den finländska svenskspråkiga författaren, journalisten och konstnären, hade år 1975 redan 22 hemutgivna böcker på sitt konto i vilka han hade gradvist finlipat sin stil till en unik sådan. Trots detta hade han aldrig hittills särskilt uppmärksammats i Sverige som författare. Först när han hösten 1975 gav ut *Brändövägen 8 Brändö Tel. 35*, den första delen i den självbiografiska s.k. ”adresserien”, blev även den andra sidan av Bottenviken än Finland ligger på intresserad vilket resulterade i tanken att ge ut boken också här. Den gavs ut slutligen i januari 1976 på *Bonniers* i en delupplaga.

I *Brändövägen 8* beskriver Tikkanen sin barndom och ungdom i en ”äktad” finlandssvensk „kulturfamilj” som bor i överklassreservatet vid namn Brändö mycket nära Helsingfors. Familjen har många kontakter i det högsta etablissemanget, som på det glada 1920-talet ägnar sig framför allt åt att festa och hata kommunister. Intima detaljer ur berättar-jagets föräldrars liv saknas inte: grälsjuka far och mor bedrar ivrigt varandra och deras alkoholförbruk för dem till ett gradvist förfall. När 1920-talet går över till 1930-talet och vinterkriget nalkas blir atmosfären „militärt infekterad”: familjemedlemmarna är nu finländska mönsternationalister. Den sexton-åriga berättaren går senare frivilligt till fortsättningskrigets front och får traumatiska erfarenheter för resten av sitt liv. Två av hans tre bröder begår självmord med anledning av kriget.

I motsättning till bokens splittrade finlandssvenska mottagande åtföljdes *Brändövägens* publicering i Sverige av två lysande recensioner, i *Svenska Dagbladet* och *Dagens Nyheter*. I de båda redaktionerna satt en finlandssvensk kulturskribent (G. Schildt, B. Holmqvist), vilket också kunde påverka tonfallet mot det positiva. Men de entusiastiska rösterna även från rikssvenska anmälare upphörde inte under vårvintern. Självbiografins första del recenserades i 41 (!) olika rikssvenska tidningar vilket självt var en stor framgång. Därtill, ur dessa var det bara tre som presenterade några invändningar, men även deras ton var övervägande positiv. Tikkanen jämfördes med Strindberg, Swift och en annan samtidig finlandssvensk författare, Christer Kihlman, som skrivit om samma finlandssvenska överklassmiljöer som Tikkanen och

som varit den rikssvenska kritikerkårens favorit sedan sin romandebut i början av 1960-talet. Såsom konstaterats av de flesta recensenterna, Tikkanen fick sitt definitiva och eftertryckliga genombrott även på den rikssvenska litterära scenen, i sina 52 år, som ingalunda är typiska för debutanter.

Vad berodde det ensidigt positiva rikssvenska mottagandet av *Brändövägen 8* på? Blev det så helt enkelt därför att ”*I Sverige håller vi oss med bara en åsikt åt gången!*”, såsom påpekats av journalisten Herbert Tingsten, eller var det därför att ”*Faktum är att Tikkanen lika mycket skrev för en finsk och rikssvensk publik som för en finlandssvensk och den finska och rikssvenska publiken ville gärna få gotta sig åt finlandssvenskarna.*”, såsom Merete Mazzarella i sin bok antyder? Tikkanens detaljerade förklaringar i texten angående Finlands historia och förhållanden som inte behöver vara kända för rikssvenska läsare tyder på att Mazzarellas påstående om annan än finlandssvensk publik för författarens text kan ha en viss relevans. Å andra sidan, förklarar bara det att någon vill gärna få gotta sig åt någon annan att boken ses så här övervägande positivt? Rötterna till fenomenet ska och kan naturligtvis sökas på en djupare nivå.

1970-talets rikssvenska litterära scen

Enligt Peter Luthersson ter sig att finna 'sjuttioalets' prosaister svårare än att finna dess lyriker: de författare som har hemortsrätt i ett litterärt 'sjuttioal' har kanske aldrig riktigt lyckats övertyga om sin besittning av en egen profil. Det litterära 'sjuttioalet' var förvisso hopträngt eller klämt. Likaså blev spridningen vad gäller tidpunkten för det litterära framträdandet avsevärd, Jacques Werup debuterade redan 1971, Klas Östergren 1975 och Ernst Brunner först 1979 .

I den här situationen trädde Henrik Tikkanen på den rikssvenska arenan. Han kom som en ny författare, i Sverige en debutant egentligen, men med sin, såsom redan påpekats, finslipade oeftertryckliga stil. Man kan anta att just i ett sådant något konturlöst skede med så få nya debutanter kan en sådan nykomling bli ett lätt byte för kritikerkåren som är nu hungrig efter nya författare. Sannolikheten att han kommer att förtiga sig efter debutboken är liten: även andra delar i den självbiografiska serien har redan aviserats och förväntas med otålighet. Det att han kommer från Finland är inte något problem: många finlandssvenska författare hade redan förr ”koloniserats” (jfr. fallet Kihlman).

I recensionerna på Tikkanens bok förekommer det verkligen i några fall yttranden som tyder på att de svenska recensenterna inte betraktar situationen inom den svenska nutida litteraturen som tillfredsställande: *”Det var länge sedan en så intressant och intensiv roman dök upp på den svenska bokmarknaden. De senare årens svenska romaner bleknar vid jämförelsen och tyckes som stillsamma vårregn i jämförelse med denna.”* (Britt Hultén, *Norrtelje Tidning*). Det har lett till att finlandssvenskar måste hela tiden vikariera: *”Men Tikkanen bekräftar att det i dag faktiskt bara är två svenskspråkiga författare som behärskar det svenska språket till fulländning, och båda kommer från Finland (Willy Kyrklund är den andre). F ö finns det ingen svensk som skulle kunna skriva memoarer som dessa, där det nakna blir påklätt, det stinkande väldoftande, det blodfattiga mörkfullt.”* (Lennart Utterström, *Nerikes Allehanda, Motala Tidning*).

Det här kan kompletteras med ett yttrande från Johannes Salminen, Tikkanens finlandssvenska förläggare på *Söderströms*, som förklarar ”sina” författares framgångar även ur en rikssvensk säsongs perspektiv: när det gäller succéer som Kihlman och Tikkanen tror han bl a att den rikssvenska säsongen har varit ganska svag, medan liv och rörelse är utmärkande på finlandssvenskt håll, därför drar de folk .

Men att årtiondet eller säsongen är ”svaga” kan bara ses som bidragande orsaker till det hela fenomenet. Huvudförklaringen kan spåras på det tematiska planet, och som en grundutgångspunkt kan man fråga sig vad som var typiskt för skedet då Tikkanens bok kom ut.

De litterära decennierna följer inte slaviskt de kronologiska, och såsom Luthersson med hänvisning till Hans Isaksson föreslår, varade det litterära 'sextioalet' en bra bit in i det kronologiska 1970-talet. År 1976 då Tikkanens självbiografi kommer ut har således precis ”det längre 1960-talet” slutat. Enligt en annan tolkning av Luthersson betecknar kanske 'sjuttioal' – det kronologiska - helt enkelt ett interregnum mellan två mer tydligt profilerade litterära decennier, med andra ord är det en glipa mellan ett trosvisst 'sextioal' och ett trolöst 'åttiotal'. I den här perioden orienterade sig de unga författarna bort från en huvudsakligen politisk eller social problematik till en huvudsakligen existentiell, och autenticitet ersatte engagemang som central värdekategori .

På vilket sätt var således Tikkanens bok i den rikssvenska kritikerkrårens ögon politisk/ social eller existentiell, engagerad eller autentisk?

”Engagemang” – den politisk-sociala förväntningshorisonten

Perioden 1965 – 75 brukar kallas i litteraturhistorierna för den politiserande litteraturens skede. Den faktiva, på 1960-talet även experimentella romanformen började ersättas med den dokumentära eller snarare journalistiska, rapporter, pamfletter, polemiserande skrifter och (vänster)politiserande reseskildringar. I detta avseende kan Tikkanens bok betraktas som en dokumentär sådan ty den är en självbiografi fast den saknar den programmatiska polemiserande dimensionen.

På 1960-talets slut och 1970-talets början är det det privata som är det politiska. Sex blir ett favorittema. Den första sexvågens manliga romaner handlar främst om frigjordhet, ohämmad kättja på förbluffande platser och smått otroliga prestationer, medan de nya kvinnoromanerna, kvinnliga självbiografiska „bekännelser“ (Gun-Britt Sundström, Kerstin Thorvall), tar upp sexuella svårigheter och känslor som inte vill stämma med de nya mallarna . I många recensioner på Tikkanens *Brändövägen 8* beskrivs boken som självutlämnande, dvs. helt passande i detta mönster: hans *”Själv konstaterar jag med tillfredsställelse att min far var en föregångare också på gruppsexens område. Inte utan nöje har jag vandrat i hans fotspår.”* eller *”Min mor berättade för mig att han [far] penetrerade henne med en träpenis. ... Jag har själv täljt och sandpapprat en likadan apparat som jag sen använde med glädje och framgång i mitt mera lyckade äktenskap.”* var just det som förväntades i de manliga romanernas anda. Det att Tikkanen jämfördes med Kihlman var först och främst tack vare Kihlmans i Sverige prisbelönade *Människan som skalv* (1971) där författaren presenterade sina äktenskapliga, sexuella och alkoholproblem som politiska; kopplingen till Kihlman utgår alltså även utifrån det tematiska.

För det tredje, av recensenternas formuleringar följer att de inte uppfattar Tikkanens självbiografi som en uppgörelse med några enskilda personer utan med en hel samhällsklass, såsom Lennart Utterström på *Nerikes Allehanda* och *Motala Tidning* skriver: „ ... Tikkanen exponerar sin egen familj, som tillhörde ... landets toppskikt ... som prototyp för den svenska överklass landet höll sig med ...“; Anders Borggård på *Östgöta-Correspondenten* anser i sin tur att *”Finsk och finlandssvensk överklass har aldrig blivit så brutalt personifierad som i denna bok“*; Björn Widegren på *Gefle Dagblad* anser att *”... maskarna ... gnager en klass som är oförmögen att se sin sanna roll i historien.”* Det är fråga om att ”göra upp med sin borgerliga/överklassbakgrund” genom att skriva om sin familj och särskilt fader, någonting som

sedan Strindberg som kritikerkåren så ofta nämner i samband med Tikkanen inte var okänt i svensk litteratur. Och Strindberg är inte den ende som nämns: Axel Andersson (*Barometern*) uppger Lars Forssells *De rika* som ett annat exempel på ”revolterande borgerlig gosse”, Lennart Bromander i sin recension ”*Oöverträffad fadermördare*” publicerad i *Arbetet* jämför Tikkanens föräldraporträtt med Anderz Harnings (*Stålbadet, Asfåglarna*). Det ”att göra upp” var alltså inte ett bortglömt utan ett ganska aktuellt fenomen i 1970-talets Sverige.

Det märkliga är att det inte finns någon åsiktsskillnad angående den ytterst negativa rollen som den finlandssvenska överklassen spelade i mellankrigsperioden mellan de borgerliga och de socialistiska tidningarna som anmälde boken: den finlandssvenska svenska överklassen var enligt det moderata *Helsingborg Dagblad* degenererad, enligt de liberala *Nerikes Allehanda* och *Motala Tidning* däst och instängd, enligt det socialistiska *Arbetet* depraverad, hållningslös, egoistiskt grym och naturligtvis djupt reaktionär.

Merete Mazzarella har rätt i det avseende att några av de svenska recensenterna ville se Finland i detta sammanhang som ”reaktionens bo”; jfr. t ex den liberala *Göteborgs-Posten* (Crispin Ahlström): „*Ståndshögfärd, snobberi och ekonomiskt översitteri finns i de flesta länder, men de speciella förhållandena med den svenskspråkiga eliten gör Finland till ett unikt fall.*“ Fast handlingen i *Brändövägen* slutar några år efter krigets slut skriver Ahlström om ”*det elitistiska system som styrt och i viss mån än styr den finska republiken*”; Orvar Nilsson (*Ystads Allehanda*) menar också att ”*de svenskättade familjerna som ... styrt eller styr Finland*”.

Men ”den groteska förorten” Brändö ses på samma gång inte endast som ett finländskt utan även som allmänt fall, gällande även Sverige: t ex Brändö jämförs av många recensenter med både Djurgård och Askim. Historian är således inte bara finländsk utan allmängiltig.

”Autenticitet” – den existentiella förväntningshorisonten

Paradoxalt nog – och samtidigt helt logiskt nog - kan den självbiografiska genren visa sin dignitet även i 1970-talets senare hälft dit utvecklingen går, i autenticiteten och det existentiella; såsom Lennart Bromander i *Arbetet* menar: ”*Bitterheten låter visserligen ana, att detta är en subjektiv utsaga, ... men i huvudsad måste man tro Tikkanen på hans ord.*” Det att avslöja och utlämna sig själv betyder att man ska vara autentisk, att tala sanning. Så ”*har Tikkanen inte vikit för obehagliga sanningar*“, enligt Lennart Utterström på *Nerikes Allehanda*

och *Motala Tidning*, och Tage Apell i de socialdemokratiska *Östra Småland*, *Oskarshamns-Nyheter* och *Västerviks-Demokraten* menar att ”Det är denna överklassmiljö ... som Tikkanen så brutalt avslöjar i sin berättelse. Det är en mängd beska sanningar han säger i boken om sin egen och de andra tjugu svensktalande familjerna, som ’ägde Finland’”, enligt Folke Fridell (*Kronobergaren*) ”... berättar han om sig själv på ett rättframt och avslöjande sätt”, Västerort menar att han ”... osminkat och detaljerat beskriver han sin egen familj”, Per Schwanbom på den syndikalistiska *Arbetaren* skriver att Tikkanen ”... blottar i anda av befrielse både den egna familjens egendomligheter och den snobbiga drygheten i hela uppväxtmiljön”. Författaren är således uppriktig .

Det existentiella kommer speciellt fram när kritikerkåren kommenterar, ofta underförstått politiserande, den tikkanenska fortsättningskrigsskildringen. Carl Axel Westholm på *Upsala Nya Tidning* skriver om chocken som den unge frivillige Tikkanen upplevde när han stod inför krigets realiteter: några av de sidor som han har ägnat sina upplevelser som frontsoldat hör enligt Westholm till de mest kvalificerat otäcka avsnitten i boken. Ulla Peterson i *Västmanlands Läns Tidning* reflekterar att ”... läsaren upplever starkt samma vämjelse över krigets död och fasor, som författaren kände”. Orvar Nilsson på *Ystads Allehanda* skriver om ”... de drastiska bilderna, som författaren ger för att uttrycka krigets inverkan på människorna”. Kort sagt, kriget är bara skräck och vämjelse, menar enligt Gunnar Andersson (*Värnamo-Tidningen*, *Jönköpings-Posten med Smålands Allehanda*, *Smålands-Tidningen*) Tikkanen .

I kritikernas existentiella förväntningshorisont ingick även brödernas självmord: ”De mänskliga tragedierna fo[r]tsätter i krigets spår med mord, självmord och psykisk dekadens.“ (*Ystads Allehanda*); ”Hans äldre bror föredrog att skjuta sig, innan han kom så långt. En annan bror väntade med att hänga sig till något decennium efter kriget.“ (*Arbetet*); ”Henriks äldste bror sköt sig och förekom ett linande öde på slagfältet“ (*Anders Bergsten; Arbetarbladet, Norrländska Socialdemokraten, Västerbottens Folkblad*). Också den hela berättelsen om det successiva förfallet i familjen Tikkanens bjöd på en rad tolkningar i existentiell anda .

Speciellt berättelsen om Tikkanens alkoholiserade far saknar inte existentiella drag , och även moderns öde utspelar sig i samma linje .

”Kvalitetslitteratur” - den estetiska förväntningshorisonten

Nils Gunnar Nilsson på *Sydsvenska Dagbladet*, som också ser bokens förtjänst i ”den pregnant formuleringen”, skriver vidare att ”det imponerande med *Brändövägen 8* är inte att den säger sanningar utan sättet den säger sanningar på.” Det här hänvisar till att kritikern prisar högre det formella än det innehållsmässiga, någonting som för fem år sedan vore på grund av den dominerande realistiska engagerade estetiken otänkbart.

I detta sammanhang kan även tilläggas att modernistiska drag kommer tillbaka till nordisk litteratur i 1970-talets andra hälft. Den här trenden är också i samband med den dogmatiska realismens eller dokumentarismens reträtt och – lekmannamässigt sagt – återkomsten till den traditionella estetiken, ”kvalitetslitteraturen”, som nu är efter den ensidigt politiska perioden igen tillåten att skriva.

På detta fält bemöts Tikkanen också med många positiva kommentarer, speciellt hans enligt N.G.Nilsson (*Sydsvenska Dagbladet*) ”skarplipade aforismer”, det aforistiska sättet att uttrycka sig. T ex Bengt Holmqvist skriver i *Dagens Nyheter* att ”... det är en prosa av närmast aforistisk eller poetisk förtätning. ... Meningarna är utmärkta, och de blir allt bättre och innehållsrikare ju mer man funderar på dem.” Det stilistiska och språkliga får också lov: Lennart Bromander på *Arbetet* menar att ”stilen är knapp och effektiv”, Carl Axel Westholm i *Upsala Nya Tidning* reflekterar en stilistisk svikt och snärt, som man inte heller ofta ser motsvarighet till – recensenten har således upplevt *Brändövägen 8* som ett stort läsäventyr. Petter Bergman på *Aftonbladet* reflekterar ”det virtuosa språket”, K P i *Borås Tidning* nämner Tikkanens ”fenomenala handlag med språket”, recensenten i *Katrineholms-Kuriren* skriver om den mångfacetterade läsningsstrukturen: ”Läsningen kräver eftertanke och ibland omtagning: för att man skall bli varse den tredje eller fjärde botten, som är den avgörande poängen bortom de först observerade betydelseerna: Tikkanen är inte dunkel utan flerskiktad.”

Även Tikkanens ironi värderas högt, t ex Olle Ferm (*Norrköpings Tidningar*) minns inte att ha tidigare stött på en lika raffinerat formulerat elakhet. På flera ställen kommenterar recensenterna Tikkanens framgångsrika förening av två saker som vanligt uppfattas som varandras motsatser (t ex *Sundsvalls Tidning*: ”någon gång ingår vrede och humor en lycklig förening – ur den uppstår en sällsam effekt”) samt ”... hur han fått med så mycket på 130 sidor” (Olle Ferm, *Norrköpings Tidningar*), dvs. ”... hur koncentrerad, snabb och nästan bedövande innehållsrik hans berättelse är” (Petter Bergman, *Aftonbladet*).

Texten mottogs således positivt även pga det formella, inte endast det innehållsmässiga.

Det genremässiga förväntningshorisonten

Luthersson fortsätter i sin 1970-talskaraktistik med tanken att om några 1970-talets typiska prosaister skall utpekas, förefaller det naturligt att inkludera författare som rör sig tämligen obehindrat över genregränserna. Att Tikkanen kan betraktas som en sådan författare visades av debatterna om hans följande adressböcker – det var fråga om en blandning av det fiktiva och det självbiografiska.

Det ambivalenta med *Brändövägens* genre har insetts redan av bokens två första recensenter: Göran Schildt på *Svenska Dagbladet* märker att boken kallas *roman* av förläggaren, men själv väljer att beteckna den som första delen av en *regelrätt memoarserie*; Bengt Holmqvist på *Dagens Nyheter* tillägger därtill orden *självbiografisk roman* och *släktkrönika*. De andra anmälarna använder även flera ord som *självbiografi*, *självbiografisk bok*, *familjekrönika*, *memoarer* eller *memoarbok*. Recensenten i *Katrineholm-Kuriren* skriver även mer ambivalent ”... *detta mellanting mellan roman, memoarer och familjekrönika*”, Valter Brevinge i *Örebro-Kuriren* och *Karlskoga-Kuriren* uppger ”*en släktkrönika och självbiografi i romanform med stark verklighetsanknytning*”

Genreterminologin som recensenterna använder är naturligtvis inte konsekvent, men att fastslå att kritikerna i viss mån uppfattar boken som genreöverskridande eller flertydig i denna fråga är enligt min uppfattning möjligt.

Den historiserande förväntningshorisonten

På 1970-talet kan man tala om en viss återkomst till det traditionella realistiska berättandet: det är speciellt historisk roman som upplever sin renässans. Särskilt två svenska 1960-talets debutanter blev framgångsrika i den här trenden: Sven Delblanc och Kerstin Ekman. Delblanc skrev historiska romaner med självbiografiska drag och existentiell tematik: mellan 1970 - 76 kom ut *Hedebysviten* som skildrar sociala förändringar på landet på 1930- och -40-talet. Även Ekman skrev socialhistoriska romaner liknande Delblancs, 1972 en roman om nutiden i en fattig norrsvensk by, 1974 började hon skriva den sk *Katrineholmstetralogin*, en vid historisk fresk om livet i en svensk småstad från och med 1870-talet fram till nu, om sociala och socialpsykologiska följder av den gradviska industrialiseringen och välfärdsstatens uppkomst . I motsats till 1960-talets ”här och nu” är det nu fråga om historiska romaner som

fokuserar det svenska industrisamhället i perspektivet ”hur vi har kommit fram till nu”.

I Tikkanens fall är det svårt att tala om en trogen traditionell realism. Trots detta har boken ett historiserande perspektiv och det är på samma sätt som hos Delblanc och Ekman en serie (dess första del) vars fortsättning har redan blivit aviserat och förväntas ivrigt av de flesta recensenter. Fast tyngdpunkten i *Brändövägen* ligger på den moderna historian, de både krigen, mellankrigsperioden, dvs 1920- - -40-talet, som i finländskt sammanhang är därtill mycket politiskt, perspektivet når även Tikkanens farfars far, dvs det borrar djupt i 1800-talet.

Den här historiserande aspekten, inte heller okänd i dåtidens Sverige, markeras också av flera *Brändövägens* kritiker; t ex Crispin Ahlström på *Göteborgs-Posten* skriver att ”här [i Tikkanens skildring av den finlandssvenska överklassen] kan vi finna nycklar till mycket i Finlands väg till Kekkonen.” I alla fall är *Brändövägen* en bok som utvisar vissa liknande drag med detta purt 1970-talistiska fenomen.

Sammanfattning

I ingen av de publicerade recensionerna på Tikkanens *Brändövägen* 8 var någon av de ovan nämnda förväntningshorisonterna dominant. Den rikssvenska kritikerkårens globala förväntningshorisont var i mitten av 1970-talet av orsakerna som förklarats en hybrid som umgicks väl med själva *Brändövägens* hybrida karaktär. Tikkanens bok var således lagom politiskt och socialt engagerad, lagom existentiell och autentisk, lagom dokumentär och historiserande, estetiskt lyckad och genreöverskridande vilket bjöd kritikerna omfattande möjligheter att läsa den som en sådan hybrid. Vid sidan av att det själva 1970-talet i Sverige var litterärt något konturlöst och saknade en egen enhetlig profil var det också fattigt på nya inhemska debutanter – och litteraturkritikerna gärna och utan förbehåll introducerade även utländska svenskskrivande författare till systemet.

Sverige hade i detta fall en enda åsikt vilket i några fall berodde på i viljan att se grannen i öster som mer reaktionär.

Litteratur

Dlask, Jan 2010: *Debata Tikkanen – Kihlman. Preludium. Dila – přijetí – polemika. Disertační*

práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav germánských studií. Otryckt.

Hägg, Göran 2005: *Välfärdsåren. Svensk historia 1945 -1986*. Mån-pocket.

Humpál, Martin 2006: *Literatury v dánštině, norštině a švédštině*. In: Humpál, Martin; Kadečková, Helena; Parente-Čapková, Viola: *Moderní skandinávské literatury 1870 – 2000*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.

Luthersson, Peter 1997: *I litteraturkrisens spår – nedslag i 1970- och 1980-talens textvärld*. In: Lönnroth, Lars; Delblanc, Sven; Göransson, Sverker (red.) 1997: *Den Svenska Litteraturen. Medieålderslitteratur 1950 – 1985*. Uddevalla: BonniersFaktaBokförlag AB.

Mazzarella, Merete 2002: *Linjer mellan stjärnor: essäer om identitet*. Pieksämäki: Söderströms.

Tikkanen, Henrik 1975: *Brändövägen 8 Brändö Tel. 35*. Porvoo: Söderströms & C:o Förlags Ab.

Recensioner

Ahlström, Crispin: Han hatar barndomen. *Göteborgs-Posten*, 23/1 1976

Aminoff, Bimbi: Han gör upp räkningen i ny personlig bok. *Kvällsposten*, 4/3 1976

Andersson, Axel: Revolterande borgerliga gossar. *Barometern*, 12/3 1976

Andersson, Gunnar: En förtvivlat rolig roman. *Värnamo-Tidningen*, 5/2 1976

Andersson, Gunnar: En förtvivlat rolig roman. *Jönköpings-Posten med Smålands Allehanda*, 5/2 1976

Andersson, Gunnar: En förtvivlat rolig roman. *Smålands-Tidningen*, 12/2 1976

Anonym: Vi läser: "Bråd död, ofärd, hor och brännvin". *Nynäshamns-Posten*, 23/1 1976

Anonym: Prästkappan ledde Brändöbor åter till Hässelby Villastad. *Västerort*, 17/3 1976

Anonym: BOKnytt.BOKnytt.BOKnytt. *Katrineholms-Kuriren*, 14/4 1976

Apell, Tage: Svensk överklass ansåg att finnar var sluskar. *Östra Småland*, 24/3 1976

Apell, Tage: Svensk överklass ansåg att finnar var sluskar. *Oskarshamns-Nyheter*, 24/3 1976

Apell, Tage: Svensk överklass ansåg att finnar var sluskar. *Västerviks-Demokraten*, 24/3 1976

Bergman, Petter: Petter Bergman skriver om en bok som väckt skandalartad uppmärksamhet: En kuslig, rolig och gastkramande läsning. *Aftonbladet*, 29/3 1976

Bergsten, Anders: Bok-nytt. En gruvlig berättelse om död, ofärd, hor och brännvin... *Arbetarbladet*, 23/1 1976

Bergsten, Anders: Familjekrönika från finsk överklass: Ofärd, bråd död, hor och brännvin. *Västerbottens Folkblad*, 23/1 1976

Bergsten, Anders: Om död och ofärd, hor och sprit. *Norrländska Socialdemokraten*, 24/1 1976

Bladh, Curt: I dag: en memoarbok av Henrik Tikkanen. Helvetet, Brändövägen. *Sundsvalls Tidning*, 23/1 1976

Borggård, Anders: Boknytt: Biografi till döds. *Östgöta-Correspondenten*. 24/1 1976

Brevinge, Valter: Böcker: Tragisk kronika om liv nedan. *Örebro-Kuriren*, 17/2 1976

Brevinge, Valter: Böcker: Tragisk kronika om liv nedan. *Karlskoga-Kuriren*, 17/2 1976

Bromander, Lennart: Oöverträffad fadermördare. *Arbetet*, 23/1 1976

Ferm, Olle: En roman från Finland – makaber men lysande. *Norrköpings Tidningar*, 16/2 1976

Fridell, Folke: En gruvlig berättelse. *Kronobergaren*, 3/3 1976

Gedda, A M: Nya böcker: Råsop på finska. *Södermanslands Nyheter*

Henrikson, Thomas: Thomas Henrikson om Henrik Tikkanens "Brändövägen 8" – vem i vår närhet har tidigare skrivit sådana memoarer? 'Skandalerna duggar lika tätt som hos Strindberg'. *Expressen*, 23/1 1976

Holmqvist, Bengt: En gruvlig familjekrönika. *Dagens Nyheter*, 24/1 1976

Hultén, Britt: Ett ursinnigt uppror. *Norrtelje Tidning*, 5/3 1976

K P: Litteratur: Finsk familjeinteriör. *Borås Tidning*, 30/4 1976

Nilsson, Nils Gunnar: Lysande krönika över privilegierat elände. *Sydsvenska Dagbladet*, 25/1 1976

Nilsson, Orvar: En familjs förfall. *Ystads Allehanda*, 23/1 1976

Peterson, Ulla: Familjeliv. *Vestmanlands Läns Tidning*, 23/1 1976

Rindberg, Lo: Hänsynslös och dråplig släktkrönika. *Östersunds-Posten*, 3/2 1976

Schildt, Göran: Lysande skandalebok. *Svenska Dagbladet*, 3/1 1976

Schwanbom, Per: Nya böcker: Ett lustmord på högborgerligheten. *Arbetaren*, 30/4 1976

Schwartz, Nils: "Detta är en gruvlig berättelse om död, ofärd, hor och brännvin". *Helsingborgs Dagblad*, 19/2 1976

Stenberg, Catharina: Nya böcker: Så sitter den finlandssvenska överklassen på pottan igen. *Göteborgs Tidning*. 25/1 1976

Utterström, Lennart: Föredömligt skandalös memoarbok. *Nerikes Allehanda*, 16/2 1976

Utterström, Lennart: Föredömligt skandalös memoarbok! *Motala Tidning*, 17/2 1976

Westholm, Carl Axel: Barndom med varg bakom gardinen. *Uppsala Nya Tidning*. 1/4 1976

Widegren, Björn: Ny bok: Ännu ett ljus från öster. *Gefle Dagblad*, 10/2 1976

Willner: Om man inte visste, att Henrik Tikkanens ... *E-konsumenten* 3/76

Andra tidningsartiklar

Widén, Gustaf: Ojämnt på bokmarknaden: „Andra lider av framgång för Kihlman-Tikkanen!“
Förlagen är försiktiga inför årets utgivning. *Borgåbladet*. 31/1 1976